

Evangelisch vrijwilligerswerk in de gevangenis: 'Mission Impossible' of vruchtbare kruisbestuiving?

Door J.A. Giezen, Predikant bij Justitie in de P.I. Achterhoek, Locatie Zutphen, Postbus 90 7000 AB Doetinchem

De ergste hype ligt al weer achter ons; de hype dat elke zichzelf respecterende t.v.-omroep een programma had over het wel en wee binnen het Nederlandse Huizen van Bewaring en gevangenis. De programma's waren over het algemeen verzekerd van goede kijkcijfers, omdat nieuwsgierigheid, in welke mate dan ook en met welke betrokkenheid dan ook, bijna niemand vreemd is. En de programma's maakten het mogelijk een kijkje achter de schermen te nemen binnen de anders zo hermetisch afgesloten penitentiaire inrichtingen. De programma's lijken te hebben plaatsgemaakt voor programma's in ziekenhuizen en mensen die een ander uiterlijk krijgen. Is het gevangeniswezen minder interessant geworden? Deze conclusie lijkt voorbarig. Hooguit kun je stellen dat het in de media minder lijkt te 'scoren'.

Gevangenis en Huizen van Bewaring staan nog altijd in de belangstelling. Pastores worden nog regelmatig gevraagd voor spreekbeurten op avonden van de vrouwenverenigingen, in gemeenten en parochies, bij catechetengroepen, etc. Ook zijn er vanuit diverse gemeenten vele initiatieven richting de gedetineerden. Er worden kerstpakketten verzorgd, kaarten gestuurd en brieven geschreven, zangkoren en bands komen participeren in de diensten en vele vrijwillig(st)ers wonen de kerkdiensten bij.

Zowel binnen het corps van justitiepredikanten als ook binnen de groep evangelische christenen binnen de V.P.E. (en daarbuiten) die regelmatig binnen de justitiële instellingen aanwezig is lijkt de samenwerking niet altijd als even vlekkeloos en bevredigend te worden ervaren. Waar komen deze gevoelens uit voort? Wat betekent dat voor de samenwerking? En hoe kan een gezamenlijk doel, te weten het bereiken van de gedetineerde vanuit het Evangelie, een optimale, en voor alle partijen bevredigende, invulling krijgen?

Niet getuigen.

Een opmerking die nogal eens door pastores (Rooms Katholieke en Protestants Christelijke geestelijk verzorgers) jegens evangelische zanggroepen en vrijwilligers wordt gemaakt is dat men respectievelijk wel mag komen zingen of koffie zetten en praten met de gedetineerden, maar dat men niet mag getuigen. Hierbij wordt door pastores menigmaal veronderstelt, en ook geuit, dat evangelische christenen er vooral op uit zijn om anderen tot bekering te brengen en/of de verkondigende taak van de pastor over te nemen.

De onmogelijkheid om te getuigen wordt door de evangelische christenen vaak ervaren als een beperking in hetgeen men zeggen mag, waarmee een wezenlijk deel van het eigen geloof en de geloofsopdracht van Matteüs 28 (het zendingsbevel) terzijde lijkt te moeten worden geschoven. Dit kan het dilemma oproepen dat men meent te moeten kiezen wie of wat men gehoorzaamt: de pastor of het zendingsbevel? Wanneer men de pastor gehoorzaamt en niet getuigt kan dit het gevoel geven ongehoorzaam te zijn aan het zendingsbevel van Christus, die zijn leerlingen en volgelingen de opdracht gaf om al de volken tot zijn discipelen te maken. Dit gevoel kan zelfs tot gevolg hebben dat men zich schuldig gaat voelen over de ongehoorzaamheid. Wanneer men het zendingsbevel gehoorzaamt kan dit conflicten geven met de pastor met een mogelijk gevolg dat men geen toegang meer krijgt binnen de penitentiaire inrichting. Het kan ook de angst oproepen dat het ooit tot zo'n conflict zal komen of, wederom, een schuldgevoel geven, omdat met zich niet houdt aan de opdracht van

of afspraak met de pastor. De ervaring lijkt erop te wijzen dat men liever het conflict met de pastor dan met het zendingsbevel en het innerlijk ervaren opdracht verkiest. Een verwijdering kan dan nog altijd worden opgevat binnen de Paulinische context dat men wordt 'belemmert om tot u te komen.' Dit kan als een werk van de Heilige Geest of van de duivel worden ervaren, maar geeft in beide gevallen een gerust gemoed.

De vraag die opkomt is of het mogelijk is zowel trouw te zijn aan het zendingsbevel en daarmee aan het innerlijk ervaren opdracht en zending vanuit Matteüs 28 en tevens op goede voet te blijven met de pastores binnen de penitentiaire inrichting door de met hen gemaakte afspraken te houden en respecteren?

Discipelen.

Het zendingsbevel, zoals beschreven in Matteüs 25: 18-20 luidt: 'Mij (Jezus) is gegeven alle macht in de hemel en op (de) aarde. Gaat dan henen, maakt al de volken tot mijn discipelen en doopt hen in de naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes en leert hen onderhouden al wat Ik u bevolen heb. En zie, Ik ben met u al de dagen tot aan de voleinding der wereld.'

Zoals reeds werd vermeld is een vooronderstelling bij veel pastores dat evangelische christenen er op uit zijn om de gedetineerden te bekeren of exclusief een hart onder de riem te steken. Met exclusief bedoel ik hiermee een spreken dat gericht is op de ander, waarbij de spreker of spreekster zich niet tot de groep hoorders rekent. Een dergelijk spreken is terug te vinden in zinnen als: 'De Heer heeft zijn leven ook voor jullie zonden gegeven en wil ook jullie vergeven', 'Jezus houdt ook van jullie'. De manier waarop deze woorden door de gemiddelde gedetineerde worden beleefd kan men het beste samenvatten in een wij-jij-gevoel. Er wordt in deze woordkeuze niet verondersteld dat spre(e)k(st)er en hoorder tot één en dezelfde kudde behoren. En dit nu juist is een uitgangspunt van vele geestelijk verzorgers. Hier lijkt de schoen te wringen. Voornoemde uitspraken hoor je namelijk weinig in onze wekelijkse samenkomsten in de gemeente. Daar komen we samen om te prijzen, te aanbidden, voorbede te doen, te leren vanuit Gods Woord en ons te bezinnen op de vraag hoe dit toe te passen is in ons eigen leven? We komen samen om God en elkaar te ontmoeten: om bemoedigd te worden en te bemoedigen, om getroost te worden en te troosten, om vermaand te worden en te vermanen, kortom gemeente te zijn waar de verschillende gaven, talenten, bedieningen en ambten tot eer van God een plaats hebben. De viering in de penitentiaire inrichtingen zijn echter niet wezenlijk anders. Er is een gelijkwaardigheid en wederkerigheid tussen de bewoners van de inrichting en de broeders en zusters die er komen. Regelmatig hoor ik dit van nieuwe vrijwillig(st)ers die veronderstelden dat zij iets zouden komen brengen van de zegen van God, maar aangeven een zegen te ontvangen in de ontmoeting met de gedetineerden.

Een aantal vooronderstellingen die m.i. onjuist zijn en de relatie tussen gedetineerden en gelovigen van buiten vertroebelen en de relatie tussen de pastor en dezelfde gasten onder spanning kan zetten wil ik hier graag benoemen:

1. Een gedetineerde is ongelovig of gelooft verkeerd en dient zich derhalve te bekeren. Vele gedetineerden hebben een gelovige achtergrond. Er zijn christenen, moslims, Joden, Hindoes, Boedhisten e.a. Binnen de groep christenen vinden we Rooms Katholieken, orthodoxen, Protestanten van allerlei pluimage (Protestantse Kerk Nederland, Gereformeerd Vrijgemaakt, Gereformeerde Gemeente, Zevendedags Adventisten, Pinkstergelovigen en Jehovah's Getuigen, e.a.). Deze mensen zijn vaak gedoopt, belijdend lid van een kerk of slechts naamchristen. Zij weten meestal zeer goed welk gebod ze

overtreden hebben, dat dat zondig is en dat zij vergeving van God en mensen nodig hebben. Schuld, schuldbeleving en schuldgevoel is dan ook vaak onderdeel van de gesprekken die de geestelijk verzorger of een vrijwilliger met deze mensen voert. De vraag die hen vaak bezighoudt is of er na de mis-daad nog een plaats is bij God en in het huisgezin van God? Exclusief denken en spreken geeft deze mensen juist het gevoel dat ze, zoals ze zijn, er niet meer bij horen. Mensen die inclusief denken en spreken geven het gevoel dat ook zij ooit in detentie kunnen geraken en ook zelf worstelen of geworsteld hebben met de eigen schuld, schuldbeleving en schuldgevoelens.

2. Het zendingsbevel is een opdracht bekeerlingen te maken.

Graag zou ik het zendingsbevel en de opdracht tot discipelschap willen verbreden. Het doel is m.i. niet om te komen tot een moment van bekering en het bidden van het zondaarsgebed (alhoewel dit pastoraal zeer nuttig en derhalve een welkom onderdeel van een gesprek of een reeks gesprekken kan zijn), maar om te komen tot een proces van ommekeer in het eigen leven en de toewijding aan God en Christus. Wanneer we appelleren aan dit proces van ommekeer, dan is dat m.i. een pastorale en diaconale tak van het gemeentewerk.

Zij is pastoraal, omdat ze tot doel heeft herderlijke zorg te bieden en een 'afgedwaald schaap' tot de kudde terug te brengen. Zij is diaconaal, omdat ze ten dienste staat aan het proces van de gedetineerde in geestelijke, sociale en materialistische zin. Er dient daarbij te worden gekeken naar iemands psychische, emotionele, sociale en geestelijke mogelijkheden en beperkingen. De vraag staat daarbij centraal wat de persoon in kwestie nodig heeft aan vaardigheden, omstandigheden, relaties en karaktereigenschappen om in de toekomst te voorkomen dat het weer 'mis' gaat. Kan iemand de vrijheid weer aan, zijn/haar trauma's uit het verleden verwerken (mishandeling, misbruik, pesterijen), wie staan de persoon nog terzijde (wie hebben hem/haar niet laten vallen?), kan iemand leren omgaan met agressie en depressie etc.? Dit is een pastorale weg.

Diaconaal kan worden gekeken naar de huisvestingssituatie (heeft iemand een dak boven zijn/haar hoofd), financiële situatie (heeft iemand te eten, kunnen de huur en de vaste lasten worden betaald, kan iemand de schulden aflossen en een cadeautje kopen voor de kinderen met de verjaardag?), bij welke kerk of gemeente is de persoon in kwestie welkom?

Discipelschap als toewijding en invoeging in het lichaam van Christus heeft gevolgen voor deze (ex-)gedetineerde; dit lichaamsdeel van de gemeente, maar ook voor de andere lichaamsdelen.

U begrijpt natuurlijk al wel waar ik naar toe wil, namelijk dat het zendingsbevel een bewustwordingsproces is voor ieder individu, maar ook voor de gemeente als collectief; als lichaam van Christus. Onze missie is niet om te turven hoe vaak en met wie we het zondaarsgebed hebben gebeden. Onze missie is mensen te motiveren tot discipelschap in toewijding aan Christus. Die toewijding is wederkerig, want vraagt van ons te kijken naar de potentie van de mens en diens omstandigheden.

Als gemeenten hebben wij zo veel te bieden: aandacht en tijd in pastorale zorg; studiemogelijkheden m.b.t. de Bijbel; gevoel van 'zin' in het aandeel hebben in de gemeente in taken en verantwoordelijkheden; connecties met woningstichtingen en organisaties op het gebied van hulpverlening; het geven van financiële ondersteuning (met feestdagen: een kerstpakket, middelen voor een cadeautje.), etc.

Het werken in de penitentiaire inrichtingen van Justitie is voor de pastores en kerkelijke vrijwilligers primair een pastoraal en diaconaal werk. Evangelisatie in de zin van bekeringsdrang is veel minder zinvol. Opvallend is dat veel gemeenten dan toch mensen afvaardigen met een hart voor evangelisatie. Beide zouden m.i. gebaat zijn met een andere invalshoek. De gemeente zou dan in het verlengde kunnen werken van de pastores binnen Justitie en de pastores zouden kunnen kijken naar de aansluitingsmogelijkheden van de gedetineerden bij de kerkelijke gemeente na zijn of haar detentie. Zo kunnen de kerkelijk vrijwilligers een brug- en spilfunctie vervullen tussen de kerk binnen en de kerk buiten de muren. Zo houden we de weg naar discipelschap voor de gedetineerde open.

Op de vraag wie we als gemeenten zouden willen afvaardigen voor het werk in de penitentiaire inrichtingen zou ik derhalve willen antwoorden en pleiten voor het afvaardigen van mensen met een pastorale, diaconale of andere binnenkerkelijke bedieningen, waarbij de kracht ligt in het staan in die bediening. Laten de mensen met een muziekbediening muziek maken, mensen met een luisterend oor luisteren, mensen met een praktische inslag de handen uit de mouwen steken en mensen met tijd die tijd inzetten in schrijf- en bezoekwerk, ambulante begeleiding van ex-gedetineerden, aandacht voor de familieleden die achterblijven, transport van bezoek enz.

De gemeente binnen de muren van Justitie maakt deel uit van het algemene lichaam van Jezus Christus, maar vormt ook zelf een autonoom lichaam, met bijzondere leden. Versterking van dit lichaam vanuit omliggende gemeente kan, als een donor, extra levensmogelijkheden geven. De ervaring leert dat deze ontmoeting de blik van de vrijwilligers verruimt, hun motivatie versterkt (ook binnen de gemeente) en de vooroordelen van vele gedetineerden over de kerk wegneemt. Beide partijen worden hierdoor versterkt en ervaren een win-win situatie.

Wat in het voorafgaande is geschreven aangaande het Justitiepastoraat kan m.i. ook gelden voor vele andere soorten bijzonder en categoriaal pastoraat, zoals het werk in ziekenhuizen, verzorgingshuizen en bejaardenhuizen. Dáár waar mensen vanuit de lokale kerken en gemeenten hun broeders en zusters in bijzondere situaties ontmoeten, ter bemoediging en ondersteuning van de gelovige broeder of zuster, de pastores en de lokale gemeente.